

Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Θ.Π. Τάσιος

Πολιτικός Μηχανικός

Στο φυσικό επίπεδο, φαίνεται ότι κατά τον καθημερινό-τους αγώνα για την επιβίωση, πολλά έμβια όντα «συμπληρώνουν» τα φυσικά-τους μέσα με τεχνικές εφευρέσεις, (αξιοποιώντας εμμέσως υλικά και δυνάμεις του περιβάλλοντος) προκειμένου να επιτύχουν συγκεκριμένους σκοπούς: Ο ταπεινός κότσυφας λ.χ., όπως και τα περισσότερα πτηνά, δέν αρκείται σ' ένα «φυσικό» καταφύγιο, αλλά **χτίζει** μια περίτεχνη φωλιά θωρακισμένη με λάσπες και επενδεδυμένη με λεπτές ρίζες και χορτάρια. Η αρχή δεν ορμιάει με τις «φυσικές»-της δυνάμεις στα έντομα, αλλά τα συλλαμβάνει πάνω σ' ένα σχεδόν αόρατο δίκτυ, περίτεχνα **κατασκευασμένο** και ευφυώς προσαρμοσμένο στο περιβάλλον. Κι η χιμπαντζού κάποια στιγμή σπάει τον στερεότυπο κώδικα «δένδρο = βάση για να κάνω τούμπες» και εφευρίσκει στα έντομα όπλον τσακίζοντας ένα μεγάλο κλαρί **εργαλείο** για να χτυπάει τους εχθρούς της. Γι' άλλη μία φορά, το ζών για να επιβιώσει δέν στηρίζεται στα «φυσικά»-του μέσα μόνον!...

Σ' όλα αυτά τα (τελείως ενδεικτικά) παραδείγματα, η Τεχνολογία φαίνεται να είναι ένα οιοειδές-φυσικό συμπλήρωμα της Φύσεως. Κατ' ακολουθίαν, σε ορολογία μυθοθηρησκευτική, η διαπίστωση αυτή ισοδυναμεί με τη ρήση «εκ θεού η Τεχνολογία!» Θέλω δηλαδή να 'πω ότι το εύρος ισχύος αυτής της συν-γενείας της Τεχνικής, ήταν εύλογο να οδηγήσει πολλούς Λαούς στην προβολή αυτής της φυσικής αλήθειας στο μυθοθηρησκευτικό επίπεδο, οπόθεν η αλήθεια αυτή θα ανακλάται προς τα κάτω, ενδεδυμένη συχνά με ένα κύρος θρησκευτικό².

Σ' αυτά που ακολουθούν, γίνεται μια προσπάθεια να ιχνηλατηθούν αυτές οι προβολές, στην περίπτωση της ελληνικής θρησκείας.

Η Τεχνολογία στην ελληνική Κοσμογονία/Θεογονία

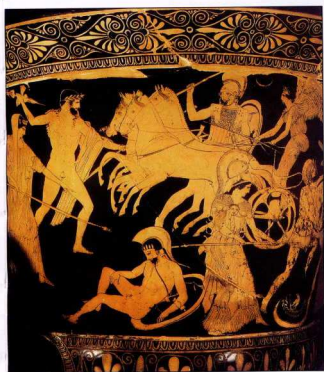
Φαίνεται ότι όσο παλαιότερα αναφέρεται κανείς στη μυθική σκέψη, τόσο οι «εργηναίες» γίνονται χαοτικότερες: Οι αδιαμόρφωτες κοινωνίες εύλογο είναι να παράγουν ασάφεις μύθους, αλλά κι η δική-μας άγνοια πολλών απ' τα δεδομένα εκείνων των κοινωνιών, καθιστά την «κατανόηση» των μύθων-τους ακόμα δυσχερέστερη. Η περίπτωση της ελληνικής Θεογονίας/Κοσμογονίας δέν αποτελεί εξαίρεση. Παρα ταύτα, φαίνεται ότι και εκεί η υψηλή θέση της Τεχνολογίας είναι αρκετά σαφής - μόνο που, εν απουσία Ανθρώπου, όλη η σχετική με την Τεχνική εννοιολογία θα προβληθεί στα δημιουργήματά του, δηλαδή στις θεότητες.

α) Μετά το Χάος, η Γαία γεννά με τον Ουρανό τις ακόλουθες σειρές τέκνων, τις οποίες θα μπορού-

σαμε να τις φαντασθούμε στις κορυφές ενός Ισοπλευρου Τριγώνου για να 'χουμε μια μορφή της «εκδηλωμένης θεότητας»: (1) Τους Τιτάνες (κι ανάμεσα-τους τελευταίος και καλύτερος ο Κρόνος), (2) τους Κύκλωπες (**μεταλλουργούς** θεικών ικανοτήτων, εφευρέτες του κεραυνού), και (3) τους Εκατόγχερες (θεϊκά όντα με απίστευτη φυσική σωματική δύναμη).

Είναι φανερό ήδη απ' την αρχή ότι σ' αυτήν την μυθική θεία τριάδα, η Τεχνολογία είναι παρούσα μέσα στη θεότητα και παίρνει μια σημαντικότητα (συνολικά φυσικών δυνάμεων) θέση. Έτσι, η Τεχνοφιλία των Αρχαίων Ελλήνων διαπιστώνεται ακόμα και μέσα στους πρώτους θεογονικούς-των Μύθους.

β) Το κακό μ' αυτά τα θεία τέκνα είναι που ο φοβερός πατέρας-τους ο Ουρανός, κολλημένος καθώς είναι πάνω στη Γαία σε μια πλήρη περιπέτλη, πάνω σ' όλο το ανάγλυφο της, δέν αφήνει τα

θεικά παιδιά-του να βγούν στο φώς. Κρατούνται μέσα στα σωθικά της Γαίας – γι' αυτό και συμφωνούν με το επαναστατικό-της σχέδιο, του οποίου εκτελεστής θα είναι ο Κρόνος.

Αλλά ακόμα κι οι ιδίες οι θεικές δυνάμεις δεν θα εξαρκώσουν προς τούτο: Ακόμα κι αυτές, έχουν ανάγκη από τεχνική σ υ μ π λ η ρ ω σ η. Έτσι η Γαία κατασκευάζει μέσα στα σπλάχνα-της μια «επέκταση» του χεριού του Κρόνου – τον οπλίζει με μια «άρτη» (εκ πολλού αδάματος, μακρην καρχαρόδοντα), ένα κοφτερό τεράστιο σιδερένιο δρεπάνι! Ο ευνοχησιός του δυναστευτικού Ουρανού, η προς τα άνω άμεση και οριστική μετάθεσή-του, κι η απελευθέρωση της θείας τριάδας των τέκνων του, θα προκληθούν χάρις σ' ένα ΕΡΓΑΛΕΙΟ.

Ο Κρόνος τώρα βασιλεύει – αλλ' η Κοσμογονία πολύ απέχει απ' το νά 'χει περατωθεί.

γ) Η τρίτη και τελική-της φάση θ' αρχίσει όταν κι ο Ζεύς με τη σειρά-του θα επαναστατήσει κατά του τεκνοβόρου Κρόνου και θα αποβεί τελικώς νικητής της μεγάλης μάχης των θεών συμμαχώντας με τους Κύκλωπες και τους Εκατόχειρες, για να κατατροπώσει του Τιτάνες. Το αρχέγονο ισόπλευρο τρίγωνο εξελίσσεται (επι το ανθρωπικότερο, θα λέγαμε) μόνον κατα την μία κορυφή-του: Τους Τιτάνες τους διαδέχονται οι Κρονίδες Ολύμπιοι θεοί – ενώ οι Εκατόχειρες κι οι Κύκλωπες παραμένουν στη θέση τους. Μ' άλλα λόγια, η εξέλιξη θα συνεχίσει να στηρίζεται στις φυσικές σηματικές δυνάμεις αφενός, και στα τεχνολογικά-τους συμπληρώματα αφετέρου.

Ίδιως δέ σ' αυτά τα τελευταία, μιάς και η αποφασιστικότερη καμπή της θεομαχίας θα δοθεί

χάρης στον κ ε ρ α υ ό – το δώρο των Σιδεράδων Κύκλωπων προς τον Δία. Γι' άλλη μιά φορά, η Τεχνολογία θα παίξει τον αποφασιστικότερο ρόλο στην ελληνική Κοσμογονία. Τέτοια ήταν φαίνεται ανέκαθεν η Τεχνοφιλία των ελληνικών φύλων...

δ) Μέχρι εδώ, έχει νομίζω με σαφήνεια δειχθεί ότι σ' όλες τις τρεις φάσεις της ελληνικής Θεογονίας/Κοσμογονίας, η Τεχνολογία ήταν το θεόθεν ηγασμένο συμπλήρωμα των φυσικών δυνάμεων – το οποίο και έπαιξε πάντοτε τον αποφασιστικότερο ρόλο σ' όλες τις εξελξεις των θεικών πραγμάτων.

Τώρα απομένει να ιδούμε πώς παγιώθηκε ο ρόλος αυτός, στην νέα κατάσταση της ολύμπιας βασιλείας: Ο Ζεύς, έχοντας υπόψη τα δυό φοβερά προηγούμενα των προκατόχων-του (Ουρανού και Κρόνου) τους οποίους τους εκθρόνισαν οι γυναίκες τους (όχι με τη δύναμη, αλλά με οξυδερκή επινοητικότητα – «μητδα» δηλαδή), αποφασίζει να δυναμώσει ακριβώς αυτήν την πλευρά των προσόντων-του, και καταπίνει υπο μορφην δρόσου την πρώτη-του σύζυγον Μήτιδα, η οποία διαβέται κατ' εξοχήν επινοητικότητα και ευστοφίαν. Τώρα ο Ζεύς είναι ανίκητος απο κάθε άποψη. Μόνο ένα πρόβλημα δημιουργήθηκε, διότι η Μήτις ήταν έγκυος στην Αθηνά – κι η Αθηνά κυφορείται τώρα μες στο σώμα του Διός: Καταφέρει στο κεφάλι του θεού, το κεφάλι πηξέται, ποναίει αόρητα – κι ο Ζεύς προσφύγει στις υπηρεσίες του Ηφαίστου και του Προμηθέως για να του ανοίξουν το κεφάλι, και να αναφανεί πάνοπλη και πάνσοφη η Αθηνά. Σ' αυτό ακριβώς το σημείο νομίζω ότι ο Ζεύς προσυπογράφει γι' άλλη μιά φορά την Τεχνοφιλία-του, και την εξελίσσει: Η «εμπειρική τεχνική» του Ηφαίστου θα ολοκληρωθεί με την «έντεχνο σοφία» της Αθηνάς – για να δωρηθούν σε λίγο αμφοτέρως προς το νέο ανθρώπινο γένος, με τη μεσολάβηση του προς τούτο κληθέντος Προμηθέως. Αλλ' αυτή είναι μια άλλη Πράξη.

Ο δαιδαλώδης Δαίδαλος

Στον ίδιο γενικό κύκλο «Άνθρωπος - Τεχνολογία - Θεός - Τεχνολογία - Άνθρωπος», θεωρώ τώρα ότι η περι του Δαιδαλον μυθολογία οφείλει να λάβει μια θέση σημαντική. Μια θέση συνεχίας: Μετά τους «κοσμολογικούς» μύθους του οποίους επισκεφθήκαμε στην προηγούμενη ενότητα, ήρθε τώρα η ώρα ενός θρύλου «ανθρωπικού».

α) Και πρώτα, δυό λόγια για το λεξιλογικό παρελθόν του ανθρωπωνυμίου «Δαίδαλος» (με τη βοήθεια της F. Frontisi-Ducroux⁸⁾). Τα **δαιδαλα** λοιπόν εμφανίζονται στην ελληνική γραμματεία ως αντικείμενο κυρίως των ρημάτων «κατασκευάζω» και «σφυρηλατώ». Ενώ τα **δαιδαλα** απορροούν κάθε είδους αμυντικών εξοπλισμού, οικοσκευή και κοσμημάτα. Το περιβάλλον χρήσεως των όρων αυτών είναι ποικίλα υλικά (μέταλλα κυρίως και έξυλο) και τεχνικά εργαλεία (αλλα και «τεχνασματα»), ενώ οι κατηγορίες των σχετικών με τα δαιδαλα αντικειμένων είναι τροχοφόρα άρματα, πλοία, κρατήρες, ασπίδες, αγάλματα κ.ά.

1. Ο Ζεύς μάχεται με τους Γιγάντες, οψώνοντας απειλητικά το φοβερό όπλο του, τον κεραυνό. Λεπτομέρεια από ερυθρόμορφο κρατήρα, περ. 640 π.Χ. Φερόρα, Museo Archeologico di Spina.

2. Η γέννηση της Αθηνάς. Πίσω από τον Δία ο Ήραιστος, κρατώντας τον πέλεκυ με τον οποίο άνοιξε το κεφάλι του πατέρα των θεών. Απτικό μελανόμορφο τριποδικό εξάλειτρο, 570-565 π.Χ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου.

Κοντολογία, ολόκληρη η Τεχνολογία εκφράζεται και συγκεντρώνεται στο όνομα **Δαίδαλος**, τα προσωπικά έργα του οποίου κατα τον μύθο καλύπτουν πράγματι μίαν ευρύτατη ποικιλία τεχνημάτων. Ήταν δε ένας μύθος έμμονος, προγενέστερος ίσως των ομηρικών επών – μέχρι και τους ρωμαϊκούς χρόνους.

β) Τώρα, για τα ενδιαφέροντα αυτής εδώ της ανακωφής, άς παρακολουθήσουμε το γενεαλογικό δένδρο του Δαίδαλου. Θα ενθυμηθούμε το εκ θεού γένος των Μητιονιδών, όπως άλλοτε και το γένος των Κεκροπιδών – το βασιλικό γένος των Αθηνών (εξ ου και η εξαδελφωσύνη Δαίδαλου και Θηραώς). Έτσι κι ο Σωκράτης, ως απόγονος του Δαίδαλου, ανήγει την καταγωγή του στον Ήραιστο και στην Αθηνά⁴ – ανήκει άλλωστε στον δήμο των Δαιδαλιδών.

Λοιπόν, και οι δύο εκδοχές των ονομάτων των γονέων του Δαίδαλου υποδηλώνουν τη σχέση του ήρωος με την πάνσοχη θεά Μήτδα, την παλαιά σύζυγο του Διός και ουσιαστική μητέρα της Αθηνάς:

(1) Πατέρας ο Μητίων (γιος του Ερεχθώς⁵), μητέρα η Ιφινόη: Η πολυμήχανη ευφύια του Μηχανικού (εκ πατρός), συνδυάζεται με το ισχυρό πνεύμα (εκ μητρός). Τέτοια φαίνεται να ήταν η αντίληψη των Ελλήνων για την Τεχνολογία – κι αφήστε τι έλεγαν οι αριστοκρατικότεροι συγγραφείς τους...

(2) Πατέρας ο Ευπάλαμος (ο δεξιότεχνης), μητέρα η Μητιάδουσα ή η Φρασιμύδη: η σχετιζόμενη δηλαδή με την μήτιν ή η στοχαζόμενη ένα σχέδιον! Γι' άλλη μία φορά, η οξυδερκής επινοητικότητα ουσιαστικά το σηματολογικό υπόβαθρο της προγονικής ονοματολογίας του Δαίδαλου.

Ενδυναμώνεται επομένως η άποψη ότι η δαιδαλική αρχαία Τεχνολογία, εκ Γαίας και Μητιδος έιλκεν την καταγωγήν – πολύ δε περισσότερο που μια Δαίδαλη αναφέρεται και ως μητέρα της ίδιας της Μήτιδος⁶!

Με μια τέτοια, λοιπόν, εμμόνως θεϊκή καταγωγή, ο Δαίδαλος (προσωποποίηση της αρχαίας ελληνικής Τεχνολογίας) επιβεβαιώνει γι' άλλη μία φορά τη θεμελιώδη σημασία την οποία απέ-

διδαν οι αρχαίοι Έλληνες στην Τεχνολογία ως συστατικού του Πολιτισμού τους. Άλλωστε, θ' ακολουθήσει η συνεχής προστασία της αρχαίας Τεχνολογίας και απ' την Αθηνά και απ' τον Ήραιστο, επί δυό χιλιάδες χρόνια.

Μια ουσιαστικότερη ανάγνωση του Προμηθεϊκού Μύθου

Μέχρι τώρα, η συνοπτική-μιας ανάλυση υπέδειξε την εκ θεών προέλευση της Τεχνολογίας στο πλαίσιο της αρχαίας ελληνικής θρησκείας. Στον προμηθεϊκό όμως μύθο, θα βρούμε μίαν ευθύτερη περιγραφή των προθέσεων της θεότητας να **δώρησει** στους ανθρώπους την Τεχνολογία.

Πιθανότατα, η Πρωταγορική έκδοση του Προμηθεϊκού Μύθου εκφράζει και μια σημαντική εξέλιξη των αντιλήψεων των Ελλήνων περί θεών και ανθρώπων. Δέν βρισκόμαστε πιά στο χονδροειδές παίγνιον ανάμεσα στον Δία και στον (προς τούτο προσκεκλημένον) Προμηθέα, οι οποίοι προσδιορίζουν τη μοίρα των ανθρώπων μεσω διαδοχικών τεχνασμάτων, όπως ο έντεχνος διαμερισμός του σφαγίου ή η απόκρυψη του πυρός στην ψίχα της μελιάς⁷.

Στον Πρωταγόρα, αντιθέτως, έχουμε να κάνουμε με μια σειρά γεγονότων, εκπλησσομας (για Μύθο) λογικότητας. Ο Προμηθέας, **νόμιμος συνεργός** της Δημιουργίας και στην παρούσα έκδοση του Μύθου⁸, κάνει μια κ ρ ι τ ι κ ή παρατήρηση επί του αποτελέσματος της πρώτης δημιουργίας του Ανθρώπου: «Προμηθέως ορά τον άνθρωπον γυμνόν τε και ανυπόδητον και αστρωτόν και άοπλον»⁹. Διαπιστώνει δηλαδή την Ανάγκη – μητέρα πάσης Τεχνολογίας. Και πώς ανταποκρίνεται στην αποθετική αυτή διαπίστωση; Ως συνεργός της Δημιουργίας «κλέπτει την έντεχνον σοφίαν σὺν πυρί» – βολεύει δηλαδή τα πράγματα¹⁰, με μιά διόρθωση της της Δημιουργίας, προσφέροντας ΤΕΧΝΟΓΝΩΣΙΑΝ και ΕΝΕΡΓΕΙΑΝ. Εδώ είναι εμφανέστατη η μυθοθηρησκειτική προβολή της γνωπτικής «συμπληρωματικότητας» της Τεχνολογίας προς τη Φύση». Και, πράγματι, «εκ τούτου ευπορία ανθρώτων του βίου γίνεται»¹¹ – η Επιβίωση επιτεύχθηκε!

Ακολουθούν όμως μέγιστοι κοινωνιολογικής σημασίας παρεπόμενα: Χάρις στην Τεχνολογία και την εξ αυτής Ευπορίαν, οι άνθρωποι «εζήτουν αθροίζεσθαι και σώζεσθαι κτίζοντες πόλεις»¹² – ο Πολιτισμός είχε αρχίσει με όλες φεύ τις παρενέργειές του: «Ήδίκουν δ' αλληλους, ώστε πάλιν σκεδανύμενοι διεφθείροντο»¹³. Ιδού λοιπόν η Πόλις ως «Δένδρον της Γνώσεως του Καλού και του Κακού», ως Ιχνηλάτης του Ήθους.

Τότε, ο Ζεύς, μπροστά στη 2η αυτή¹⁴ αστοχία της Δημιουργίας, αναλαμβάνει αυτοπροσώπως τη διόρθωση, συμπληρώνοντας τη Δημιουργία του Ανθρώπου και μ' ένα άλλο συστατικό, (του οποίου η αναγκαιότητα α π ο κ α λ ύ φ θ η κ ε μετά τις εν Τεχνολογία συνέπειες): «Ζεύς Ερμην πέμψει, άγοντα εις ανθρώπους **Αιδώ τε και Δίκην**»¹⁵.

Είναι, νομίζω, άξιον πολλής προσοχής ότι, μετά την εν Πόλει εκπόληση της ανθρώπινης Ανθηκότητας, οι άνθρωποι φεύγουν μεν απ' τον «Παράδεισο» χωρίς όμως την παρέμβαση του θεού¹⁶. Απεναντίας σε, ο δούτος (απ' «τιμωρίας») έρχεται να αποδώσει σε θεά-τούτο παραλείψη του Κακού και προ-

σφέρει τη θεραπεία της Αξιολογίας. Ενώ, λοιπόν, οι πρώτες σκηνές της Δημιουργίας ομοιάζουν με εκκενές της βραβικής Παράδοσης, η τελική θέση του ελληνοθεού φαίνεται να είναι ανθρωπικότερη. Πολύ δε περισσότερο που στο (αφελές) ερώτημα του Ερμού «σε ποιούς να δώσω τα νέα αυτά αγαθά», ο Πατήρ απαντά (χωρίς έναν ελαφρύ επιτημητικό τόνο) «επὶ πάντας»· ου γάρ ἄν γένοίτο πόλεσι εἰς ὀλίγοι αὐτῶν μετέχουσιν»¹⁷ – ένα πρόδρομο μήθημα Δημοκρατίας, ίσως.

Μιά ακόμη ανθρωπικότερη εξέλιξη θα σημειωθεί κατά τον 3ο αιώνα π.Χ., όταν ο λυρικός ποιητής Μοσχίων θα γεφυρώσει τον Μύθο με τις σύγχρονες αντιλήψεις για τη γένεση της Τεχνολογίας, αναγνωρίζοντας την «ως προϊόν ανάγκης μέσω εμπειρίας και μίμησης της φύσεως»¹⁸.

Τέλος, έχει ίσως τη θέση της εδώ η ακόμη πιο φιλόανθρωπος ούτοπια του Αριστοτέλους που οραματίζονταν την απελευθέρωση του πληθυσμού γένους-μας απ' τον μόχθο, δύο χιλετίες πριν απ' τον Campanella: «Εἰ γὰρ πῦνάτω ἐκαστος τῶν ὀργάνων (κελευσθὴν ἢ προαισθανόμενον) ἀποτελεῖν τοῦ αὐτοῦ ἔργον. [...] οὐδὲν ἂν εἶδει οὔτε τοῖς ἀρχατέκτοισιν υπηρετῶν οὔτε τοῖς δεσποταῖσι δούλων»¹⁹.

Προς αυτήν την κατεύθυνση θα τείνει κι η τεχνολογία των Αρχαίων με τα τεράστια εγγειοβελτιωτικά-τους έργα (ἀποξηράνση Κωπαίδας, κ.ά.), καθώς κι ὁλόκληρη ἡ τεχνολογική ἐκρηξη της ελληνίδες Χώρες μετά τον 6ο π.Χ. αἰώνα (μεγάλες σφραγές, ναυπηγική τεχνολογία, μεταλλουργικές εξελίξεις, κ.ά.).

Σε λίγο, ἡ μυθολογική ἀναφορά στα αὐτόματα του Δαίδαλου και του Ἡφαίστου, θα ἔδινε τη θέση-της στην επιστημονική Αυτοματοποιητική του Ἡρώων του Αλεξανδρέως – ἔργο οριακό για την κατά κόρον ἐκπλήρωση ὅλης της θεοθεν ὑπεσχημένης Τεχνολογίας.

Σημειώσεις

* Το κείμενο αυτό είναι μετάφραση απ' τη αγγλική μέρους απ' τη συμβολή του συγγραφέα στον τιμητικό τόμο για τον Καθηγητή Ιωάννη-Θεοφάνη Παπαδημητρίου.

1. Έτσι έκανε κι ο Ζεύς όταν είδε τα σκούρα: Συνειδητοποιώντας ότι οι σερπέντες-του φυσικές δυνάμεις θα μπορούσαν να κινήσουν απ' την οδυρνήρ επισημοτικότητα που του έλειπε, αποφασίζει και καταπίνει ολόκληρη την ούλιγγό-του μήτηρ-μητέρα-βιά της Τεχνολογίας όπως θα δούμε), σ μ π η ρ ω ν τ ο ς ε, στα τη φύλο-του.

2. Βεβαίως, ἡ μυθοποιητική είναι μια εξαιρετικά περίπλοκη διεργασία, με ποικίλες αμφίσημες ἐπιδράσεις κοινωνικές, γυναικείες, ψυχολογικές και προγενέστερες θρησκευτικές. Για τις ανάγκες αὐτοῦ ἐδῶ του ἀρῶρου πάντως, θα χρησιμοποιῶ τὸν ὄρο «θρησκευτική» για κάθε μυθολογική κατάσταση που συνδέεται με θεότητες.

3. F. Frontisi-Ducroix: *Mythologie de l'artisan en Grèce ancienne*, La Découverte et Syros, Paris 2000.

4. Πλάτων, *Αἰκ.*, 121a-4.

5. Έτσι, εἶχανε και ἰαν ἄ μ ε ρ ε θείκη πρόθεση του Δαίδαλου, μᾶς κι ο Ερεγθεύς ήταν υἱὸς της Γαίας, κι ἀνατράφηκε απ' την τεχνοτρόφο Αθήνα, πριν να τον εγκαταστήσει στην Αθήνα.

6. Frontisi-Ducroix, ὁ.τ., §11.1.

7. Ηοϊόδος, *Θεογονία* 548 και 566.

8. Πλάτων, *Πρωτ.* 320 d.

9. Στο ἴδιο, 321 c.

10. Υποστηρίζεται ὅτι ο Προμηθεύς, νόμιμος ανερῶς της Δημιουργίας, δὲν εἶχε ἀνάγκη να ὑπερβείσσει τὰ πολυπλά αγαθὰ της Ἐντέχνου Σοφίας, ἀφενὸς και του Πυρός, ἀφετέρου. Πολὺ δε ὀλιγότερον που ἡ κεφαλή της Αθήνας δὲν εἶναι ἀφιλοκατὰ διαμέρισμα του Οὐλύμπου (ἀποδὲν τὸ «σπέρμα πυρός»), ἀλλὰ μια πανέμπνευτη και ἀγρυπνος κόρη του Διὸς, Βεβαίως, κάθε ἐξελίξη Μύθου δὲν μπορεί να ἀπαλλαγεί απ' την προηγούμενη ἐκδοχή-του. Ἐτσι κι ἐδῶ, ἡ χρήση του ρήματος «κλέπτω» ἐνδέχεται να εἶναι ἀπλῆς μια ἐπιβίβαση παλαιότερων ἀντιλήψεων. Ὑπενθυμίζεται ὅμως και ἡ ἀποψη ὅτι τὸ ρήμα τῶν, πορ' Οὐλύμπου τοῦ-κλέπτον, δὲν εἶχε ἀπμμετακτὴ ἔννοια. Ἐστῆσαν ἀπλῆς «λαμβάνω κρυφίως». Πολὺ δε ὀλιγότερον στην μεταγενέστερη Γραμματική, ὅπου τὸ «κλέπτω» μπορεί να σημαίνει και ἐντελὴς ἄλλο πρῶτομα, ὅπως λέγ, στα ἀκόλουθα παραδείγματα: (1) «Διαβολὸς νέας κλέπτει τὰ πρῶσε σφάλματα» (Ευριπίδης, *Μετέδωξ* 415). (2) «Τοῖς ὀνόμασι κλέπτων τὰ πρῶματα» (Αισχίνης, 73). Καὶ στις δύο περιπτώσεις, τὸ ρήμα σημαίνει «βόλευμα τὴν κατάσταση». Ἐἶναι ὅμως ἐξ ἴσου ἀκριβὲς ὅτι ἡ σύνδεση του πλάτωνικού κειμένου δὲν εὐνοεῖ τὴν «επιμηχανία» που ἀποπεριόριζε ἐδῶ. Ἀς θεωρηθῆτε λοιπὸν αὐτὴ τὴν παρεβίβαση ὡς κάπως «εὐλογολογικὴ λογισμὸς... Ἐν πάσῃ περιπτώσει, για τὴν Πρωτογενετικὴ ἐκδοχή του Μύθου, καθόλου δὲν ταραξίει ὁ Προμηθεύς δεσμοτικῆς – ὁ ὁποῖος μοιάζει να εἶναι ἀποήγηση πολὺ παλαιότερων μυθολογικῶν στρώσεων. Γι' αὐτὸ ἴσως κι ὁ Πλάτων ἀναγκάζεται να ἐπισημασῆται πάλιν «Προμηθεὺς δ' ὕστερον, ἦνερ λέγεται, κλοπῆς δὴν μετῆλθεν» (Πλάτων, *Πρωτ.* 322 a).

11. Πλάτων, *Πρωτ.* 322 a.

12. Στο ἴδιο, 322 b. Ἐτσι, ἡ Πόλις ἀνεκδιαιρέτως εἶναι Παράδεισο ἐνός επαγγελματικῆ/εμπορικῆ Λαοῦ, και ἀποκατεστά τὸν ονειρευμένο Κῆρον ἐνός νομοδοτημοικῆ Λαοῦ.

13. Στο ἴδιο.

14. Για τὰ «μῆστε δίκαιοι ἀπέναντί-του, ἡ εὐθύνη για τὴν ἀστοχία αὐτὴ δὲν εἶναι βέβαιη: Ὁ Προμηθεύς εἶχε τὴν πρωτοβουλία τῆς θεράπευσι που δόθηκε στην τὴ ἀστοχία...

15. Πλάτων, *Πρωτ.* 322 c.

16. Ἐχομε ἐδῶ μια ἀρκετὰ ἔγκαιρη ἐξοδητοποίηση του Μύθου – μια κατάσταση καθαρῶτα τῶν κυκλώματων «εὐθερία και εὐθύνη», χωρὶς ἐξωτερικὰ ἀπο μηχανῆς ἐπιμβόσεις.

17. Πλάτων, *Πρωτ.* 322 d.

18. Ἀποσπασμα 6, Nauck.

19. Πολιτεία 1253 b 35.

Technology in Ancient Greek Religion

Th.P. Tassiou

It is beyond doubt today that the Greek tribes were distinguished from the Mycenaean age to the Late Antiquity, for their persistent love of technology. Thus, it is reasonable to presume that such an attitude towards life would have been impressed on the mythological and religious beliefs of the Greeks.

As a matter of fact, the role of technology in the mythology and religion of ancient Greece is a fundamental one: the Cyclopes/metal workers participate in the original triple deity (Titans, Cyclopes, Hecatoncheires), Gaia hands to Cronus the "sharp" scythe, and the Cyclopes invent the ultimate weapon, the thunderbolt, for the sake of Zeus, which would enable him to emerge victorious in the struggle of the gods against the Titans.

Even in the Olympian phase of the ancient Greek religion Zeus, by inviting Prometheus to participate in the creation of the World, has essentially consented to offering to mankind the technological Wisdom. Thus, the original fault of creation is restored and "men become efficient". So, it seems that technology for the Greeks was the blessed by the gods complement of the powers of nature.